



Utsigt af Stockholm från Malare-sidan



(af J. B. Rudbeck 1835)



**STOCKHOLM.**

SKILDRING

AF

**HUFVUDSTADENS  
HISTORIA**

FRÅN ÄLDSTA TIDER TILL NÄRVARANDE DAGAR,  
INNERÅLLANDE

**Ett Hundrade**

**BESKRIFNINGAR SAMT TECKNINGAR**

ÖFVER

Mimesvärda Byggnader, Embetsverk, Inrättningar,  
Handel och Sjöfart samt fromma Sällskaper m.m.



## STOCKHOLM.



**Stockholm** (Stockholmia, Holmia), rikets hufvudstad och konungens residens, är belägen under 59° 20 min. lat. och 36° 13' long. vid Mälarens utlopp i Östersjön.

Liksom Geijer yttrat: Svenska folkets historia är dess konungars, så kan man äfven med skäl säga: Stockholms historia är till stor del Sveriges. Vi vilja derföre inskränka oss i dessa försök att antyda de viktigaste facta derutaf, emedan vi annars skulle både frukta att uttrötta läsarens tålmod och derjemte frångå den plan vi föresatt oss för omfånget af det arbete vi nu gå att lägga inför en, såsom vi hoppas, öfverseende allmänhets ögon.

Angående benämningen Stocksund, såsom den äldsta, äro många traditioner gängse, utan att det hittills lyckats någon historieskrifvare att bestämdt kunna uppgifva den rätta. Tidpunkten derför är nemligen så aflägsen, att den försvinner i sagans mörker. Att komma sanningen närmast i frågan om detta namn, torde vara att antaga det såsom antingen härflytande från Vendiska ordet Stock, som betyder ett flytande vatten, eller från det Lappska likljudande ordet, som lærer betyda sund. Namnet Agnefit eller Agnesnäs lærer detta ställe först bekommit genom det mord Skjalf, dotter till en finsk sjö-

konung, för att hämnas sin slagne fader, här begick på sin gemål, konung Agne, i det hon vid hans egen gyllene halsked under sömnen upphängde honom i ett träd. Men samma kronologiska svårighet uppstår äfven här, som i föregående fall. Detta nidingsverk föröfvades, enligt somliga häfdatecknare, omkring 192 år efter Christi födelse, enligt andra åter ej förr än 250 eller till och med 456 år efter vår tideräkning. Nu förekommer ej det ställe, der Stockholm sedan anlades, nämnt hos krönikeskrifvarne på en tid af minst 5 hundra år, förrän Olof Haraldsson, en norsk konung, som 1007, för att hämnas sin faders död, härjat och brännt på stränderne af Mälaren, vid sin återkomst hit fann före sig den svenske Olof Skötkonung, som med kedjor och bommar spärrat utloppet till salt-sjön. Vid denna tid sammanhängde Agnefit genom ett smalt näs med Asöna eller nuvarande Södermalm. Här lät nu Olof Haraldsson oförmärkt gräfva en kanal och undkom på detta sätt lyckligt. Den kanal, som till minne af denna bragd länge kallades Konungssund, benämnas nu Söderström.

Efter en tiderymd af 180 år eller nära 2 sekler uppdykar utur historiens natt namnet Stockholmen, då Ester, Liffjärdare och Kareler företogo sina härjningståg i Mälaren och sträckte dem ända till gamla Sigtuna, hvilket de uppbrände. 1218 återkommo de, men blefvo då af en modig qvinna, Joan Jarls till Hundhammar gemål, slagne vid det efter denna tid så kallade Estmötet. För att sätta "lås för den sjö", såsom rimkrönikan uttrycker sig, anlade nu Birger Jarl det egentliga Stockholm eller, såsom det ännu heter, "staden inom broarne", som af denne riksföreståndare år 1255 skall hafva erhållit sina första privilegier. Samme store man lade äfven grunden till slottet samt bykyrkan, den sednare på samma plats der Storkyrkan nu är belägen. Konung Waldemar, hans son, flyttade 1275 sin hofhållning till Stockholm, som sedan dess varit konungarnes af Sverige residensstad. Magnus Ladulås, en broder till den förrnämnde, sammankallade här 1282 för första gången Rikets Ständer, då det så kallade Helgeandsholmsbeslutet blef fattadt, som gaf konungen rättighet öfver alla bergverk, sjöar, strömmar och skogar i riket, och skulle de, som förut innehade nyttjanderätten härtill, erlægga räntor till kronan. Denne regent började först bebyggandet af Norrmalm genom anläggningen af St Clara kloster och St Jörans hospital, samt likaså Riddarholmens genom grundläggandet af Franciskaner- eller Gråmunkeklostret derstädes. 1290, eller samma år Magnus Ladulås dog, äfvensom påföljande året, härjade en svår pest i Stockholm, och 7 år derefter nedbrann staden till största delen, men reste sig så hastigt åter ur askan, att konung Birger året derpå, eller 1298, med stor prakt på slottet firade sin förmålning med prinsessan Märtha af Danmark.

Torkel Knutson, som under hans minderårighet med största heder förestått regeringen, blef icke desto mindre, emedan han vågat göra intrång i presterskapets privilegier, på dess enträgna föreställningar utlemnad till konungens bröder, hertigarne Erik och Waldemar, förd till Stockholm och 1306 halshuggen på den del af Asöna, der Södermalmstorg är beläget. Nu uppblössade brodertvisten i full låga. Samma år tillfångatogs konungen af sina bröder på Håtuna i Upland och fördes till Stockholm, hvarest borgerskapet villigt öppnade stadsportarne, men slottet gaf sig icke. Först efter 2 års fångenskap såg sig konungen nödsakad till en delning af riket, hvarvid hertig Waldemar på sin lott bekom Stockholm. 1313 härjade en förfärlig hungersnöd. Sedan Birger 4 år derefter ihjälhungerat sina bröder i Nyköping, begaf han sig skyndsamt med sin här till Stockholm, för att återvinna sin hufvudstad, men borgerskapet, som redan var underrättadt om denna illbragd, gjorde ett så allvarsamt motstånd, att han med oförrättade ärender måste återvända. Året derpå eller 1318 måste Birger, sedan svenska folket uppsagt honom tro och lydnad, rymma riket, men hans förnämste rådgifvare, marsken Johan Brunke, och som äfven rådt honom till mordet på hans bröder, blef tillfångatagen samt halshuggen och steglad på sandåsen norr om strömmen, som sedan dess burit namnet Brunkeberg.

Magnus, den ihjälhungerade hertig Eriks son, hade i Birgers ställe blifvit vald till konung, men denne sednares oskyldige son, Magnus Birgersson, måste, enligt den tidens ohyggliga politik, plikta för fadrens missgerningar. Fången år 1320 vid Stegeborg, blef den tjuguarige prinsen förd till Stockholm och den 27 Oktober samma år på Helgeandsholmen med svärd afrättad. Liksom till straff härför, hemsöktes hufvudstaden 10 år derefter af en eldsvåda, hvarvid äfven slottet och rådstugan afbrann. Den första kröning i Storkyrkan försiggick år 1336, då Magnus lät kröna sig och sin gemål Blanka af Namur, och till minne härutaf anlade han ett kloster för dominikanermunkar emellan Jerntorget och Tyska Kyrkan, hvaraf Svartmangatan ännu har sitt namn, emedan de för deras dräkt kallades svartmän, till skillnad från franciskanerne, hvilka af samma skäl kallades gråbröder. 1349 och påföljande år härjade en förfärlig pest, känd under namn af digerdöden, ej allenast i hufvudstaden, utan i hela nordn. Magni son, Erik, hade blifvit förklarad för faderns medregent, men i stället att detta steg skulle gifva kraft åt regeringen, gaf det endast näring åt parti-hatet. En delning af riket blef beramad, men 1357 satte sig Erik i besittning af Stockholm, som, enligt öfverenskommelsen, förut fallit på faderns lott. Denna split inom konungafamiljen gaf anledning till ett af de ohyggligaste brott historien vet att förtälja. Vid julgästabudet år 1359 på Stockholms slott, till-

ställdt af Magnus och Blanka, blef den unge konung Erik och hans gemål Beatrix förgifne, såsom det förmenas, af hans egen moder. För att afvända nationens hämd, sökte Magnus nu genom tyskar och danskar utländsk hjälp, men ingenting kunde hejda hans fall. 1363 sammanträdde ständerne till en riksdag i Stockholm, afsatte honom och hans afkomlingar i rätt nedstigande led samt valde i stället hans systerson, hertig Albrecht af Mecklenburg. Visserligen sökte Magnus att med dansk hjälp försvara sig, men blef 2 år derefter slagen och tillfångatagen, samt måste såsom fånge tillbringa 7 års tid på Stockholms slott, detsamma der han herrskat i 40. Hans son, Håkan, som var konung i Norrige, försökte väl först, år 1366, att med härmakt befria honom, men lyckades ej förrän andra gången, 1371, och detta ej med våld, utan genom underhandling och på ganska hårda vilkor. Han måste nemligen afsäga sig svenska kronan samt dertill betala 12,000 mark lödig för fadrens frigifvande. Af den skans, Håkan vid denna belägring lät uppföra på Norrmalm, kallas detta ställe ännu i dag Kungsbacken.

Tyskarne hade, för handelns skull, blifvit gynnade af många föregående regenter, men under Albrechts regering tilltog deras makt till en oerhörd grad, synnerligen i Stockholm. Hälften af dess magistrat utgjordes af Tyskar, utom många andra förmåner de tillskansat sig, och snart kände deras anspråk ingen gräns. År 1380 gick det redan så långt, att de hos Albrecht anklagade 70 af stadens förnämsta borgare, med begäran att de genast måtte ställas inför rätta och dömmas. Men denna gång vågade ej Albrecht, af fruktan för allmän uppresning, villfara deras begäran. Dock snart öfvergick detta hot till öppna våldsamheter. Under det Albrecht samlade en här för att motstå den af svenskarne i hans ställe valda drottning Margaretha, herrskade hans anhängare, under namn af Hättebröder, oinskränkt på Stockholms slott. Dessa gjorde nu gemensam sak med de öfriga i Stockholm boende tyskarne, en mängd svenskar blefvo förrädiskt fängslade på rådstugan, andre grepos i sina egna hus, och natten emellan den 11 och 12 Juni 1389, sedan 3:ne borgare dagen förut blifvit brände, fördes de öfriga omkring 200 på båtar till Blasieholmen, som då kallades Käpplingen, inspärrades här i ett gammalt trähus, detta påtändes i alla 4 hörnen, och alla utan undantag blefvo jämmerligen innebrände.

Den enda bot som af tyskarne för ögonblicket utkräfdes, var upprättandet af 3:ne stenpelare på allmänna vägen öfver Södermalm, eller nuvarande Tullportsgatan, och hvarföre platsen fick namn af Pelarebacken. En enda af dessa finnes ännu kvar, en sten af 5 alnars höjd och  $1\frac{1}{2}$  alns bredd, hvarpå man ser uthugget Christus på korset, samt nedanför detsamma



2:ne kvinnofigurer. Den är numera infattad i en ram med fot, allt af gjutet tackjern och på bekostnad af Witterhets-, Historie- och Antiquitets-Akademien. A en jernskifva på motsatta sidan af stenen läses:

DENNA MINNESVÅRD,  
UPPSATT I ANLEDNING AF  
STOCKHOLMS TYSKE BORGARES  
ÖFVERVÅLD PÅ DE SVENSRE  
DEN 12 JUNI 1389,  
ÅTERUPPRESTES ÅR 1851.

Länge blefvo dessa gräsligheter ohämnade, men straffet uteblef dock icke. Vid samma tid utrustades af tyskarne i Stockholm en flotta, under förevändning att förse staden med lifsmedel, hvarföre äfven besättningen på densamma kallades Vitalianer eller Fetaliebröder. Men dessa voro i sjelfva verket endast sjöröfvere, hvilka, under hansestädernes beskydd, härjade och brände svenska kusterne. Stockholm var nu en enda röfvere- och mördarehåla. Tvenne serskilda gånger, så väl 1392 som 2 år sednare, sände Margaretha ut krigshärar för att belägra staden, men ena gången undsattes den af konung Albrechts brorson, hertig Johan af Mecklenburg, sedan hungersnöden likväl varit så stor, att öfver hälften af slottsbesättningen dött af svält, andra gången af Vitalianerne under deras amiral, mäster Hugo. Denne betjenade sig vid detta tillfälle af en krigslist. Hans flotta hade frusit in i skärgården. Då nordiska hären förnam detta, ville den passa på tillfället för att anfalla honom. Men denne lät fälla stora träd, stapla upp dem rundtomkring skeppen och öfvergjuta dem med vatten, så att de snart liknade en mur af is. Men fienden aktade ej detta, utan uppbyggde en så kallad katt eller högt torn af träd, som framsköts på rullar. Mäster Hugo förlorade dock ej modet. Han lät om natten före anfallet såga sönder isen rundt omkring vallen, men som af den starka kylan snart på ytan åter sammanfrös. Då nu tornet framrullades för att derifrån beskjuta skeppen, brast isen, och tornet sjönk med hela dess besättning. Vid denna åsyn ropade mäster Hugos folk hånande: kas, kas, katt. Faran var denna gången förbi. Sedan isen om våren lossnat, undsatte Hugo derpå utan hinder Stockholm.

Då nu Margaretha insåg, att hon ej med våld kunde bemäktiga sig staden, beslöt hon att på annat sätt uppnå sitt ändamål. Hon erbjöd fördenskull Albrecht friheten, emot det att han skulle afsäga sig kronan samt betala en lösen af 60,000 mark silfver, eller också öfverlemna Stockholm åt henne. Som denne sednare, i anseende till sitt oerhörda slöseri, alltid varit i brist på penningar, insåg hon alltför väl att han med uppräckt händer skulle mottaga detta anbud. Han ingick äfven

derpå, med det förbehåll, att han skulle återvända i fångenskapen, om ej summan inom 3 år var erlagd. 9 hansestäder gingo i borgen härför, och 1395 öfverlemnades hufvudstaden i följe af detta fördrag till hansestädernes ombud. Som man kunde förutse, var Albrecht ej i stånd att erlægga den äskade lösen, och efter den bestämda tidens förlopp höll Margaretha slutligen år 1398 sitt högtidliga intåg i Stockholm. Men i hvilket beklagansvärdt tillstånd var icke nu den förr så blomstrande staden, huru folkfattig och förfallen. Och ändock var det på långt när ej slut med den arma stadens olyckor. Endast 9 år derefter, eller år 1407, lades den nästan helt och hållet i aska, utom slottet, kyrkan samt några stenhus. Vid denna brand förlorade ej mindre än 400 människor lifvet, dels genom eld, dels genom vatten, ty som alla hus utom murarne, hvilka följde långgatorne åt, voro byggde endast på pålar och förenade med fasta landet förmedelst usla träbroar, måste, i brist på tillräckligt antal båtar, alla, som ej omkommo i elden, tillsätta lifvet i vågorne.

Det tyranni, hvarmed Eriks af Pommern fogdar framföro, synnerligast i Dalarne, gaf snart anledning till en allvarsam uppresning under Engelbrecht Engelbrechtsons anförande. Höstetiden 1434 anlände konungen med 10 skepp till Stockholm för att stäffa detta uppror, men i alla landsorter förenade sig stora skaror med Engelbrechts här, så att han, då han anlände till hufvudstaden, kunde kringränna den på alla sidor. Ett stillestånd ingicks nu, och konungen begaf sig derunder hemligen till Danmark, men då han om hösten påföljande året återkom, var en förlikning redan ingången af Sveriges rikets råd å ena och 55 fullmäktige från Norrige och Danmark å andra sidan. Mot sin vilja måste konungen då beqväma sig att underskrifva den, men återvände genast. Emedlertid begingo de danska och tyska legoknektarne så många våldsamheter emot Stockholms borgare, att desse 1436 sågo sig föranlåtne att skicka budsändning till Engelbrecht, som då uppehöll sig i Arboga, för att begära hjälp. Han, tillika med riksmarsken Carl Knutson, skyndade då med en ringa här till Stockholm, men konungens fogde ville ej för dem öppna portarne. Underhandling börjades nu genom tvenne tyska borgmästare, men då desse endast sökte draga ut på tiden, förlorade Engelbrecht tålmodet och tillfångatog dem. När de svenske borgrarne sågo detta, skyndade de sig att öppna portarne, hvarigenom hela staden befann sig i Engelbrechts våld. Ännu återstod dock södra tornet, hvarifrån Carl Knutson, som uppställt sin styrka på Korntorget, oroades. Detta intogs med storm, och nu börjades belägringen af slottet. Efter flere stillestånd och sedan konungens flotta, hvarmed han ämnade skynda de sina till bistånd, af en storm blifvit skingrad, och han sjelf med möda

